

6Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική
Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗΣ
ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΦΟΙΤΗΣΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ
ΑΝΑΠΗΡΙΑ Ή ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

**INVESTIGATING GENERAL AND SPECIAL KINDERGARTEN TEACHERS'
VIEWS ON RETENTION OF STUDENTS WITH DISABILITIES OR SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS**

της
Γαβριελάτου Μαρίας

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

- 1η Επιβλέπουσα: Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια
Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
- 2ος Επιβλέπων: Αθανάσιος Βέρδης, Επίκουρος Καθηγητής Φ.Π.Ψ.-
Ε.Κ.Π.Α
- 3η Επιβλέπουσα: Ζαχαρούλα Ταβουλάρη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια
Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. " «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα
2020

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία αποτελεί μια ποιοτική έρευνα που σκοπό έχει να διερευνήσει τις απόψεις δεκαοχτώ (18) νηπιαγωγών γενικής και ειδικής αγωγής που υπηρέτησαν κατά το σχολικό έτος 2019-2020 στη Β' Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Αθήνας σχετικά με την επαναφοίτηση μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό νηπιαγωγείο. Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη και ακολούθησε η θεματική ανάλυση περιεχομένου των ευρημάτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, οι νηπιαγωγοί συνδέουν την επαναφοίτηση με τη σχολική ετοιμότητα των μαθητών πριν τη μετάβασή τους στο δημοτικό σχολείο. Την προσδιορίζουν ως ενταξιακή πρακτική που λειτουργεί προστατευτικά και με θετικά οφέλη για τους μαθητές με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καθώς τους δίνεται επιπλέον χρόνος για να ωριμάσουν και να βελτιωθούν στους τομείς που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, εξασφαλίζοντας την ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή τους στην εκπαίδευση. Την υλοποιούν εφαρμόζοντας πρακτικές διαφοροποιημένης διδασκαλίας αλλά και το εξατομικευμένο πρόγραμμα. Επιπλέον, διατυπώνονται προβληματισμοί και προτάσεις σχετικά με την ενίσχυση των συνεργατικών πρακτικών σχολείου-οικογένειας, μεταξύ των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής, τη μείωση του αριθμού μαθητών στην τάξη, τη βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής και την ανάγκη αναθεώρησης του αναλυτικού προγράμματος στη βάση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

Συμπερασματικά, παρόλο που η επαναφοίτηση φαίνεται να λειτουργεί ως ασφαλιστική δικλείδα για τους μαθητές με αναπηρία, στις περισσότερες απόψεις των νηπιαγωγών διαφαίνεται ότι οι μαθητές αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο του ελλείμματος. Οι μαθητές με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες υστερούν σε σύγκριση με τους άλλους και για αυτό το λόγο χρειάζονται περισσότερο χρόνο να ωριμάσουν και να προσαρμοστούν στο κανονιστικό πλαίσιο του σχολείου.

Λέξεις κλειδιά: επαναφοίτηση, νηπιαγωγείο, μαθητές με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ενταξιακή εκπαίδευση, σχολική ετοιμότητα, απόψεις νηπιαγωγών.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abbott, M., Wills, H., Greenwood, C. R., Kamps, D., Heitzman-Powell, L., & Selig, J. (2010). The combined effects of grade retention and targeted small-group intervention on students' literacy outcomes. *Reading & Writing Quarterly*, 26(1), 4-25.
- Ainscow, M. (2007). From special education to effective schools for all: a review of progress so far. *The SAGE handbook of special education*, 146-159.
- Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. London: Routledge.
- Αλευριάδου Α., Βρυνιώτη Κ., Κυρίδης Α., Σιβροπούλου-Θεοδοσιάδου Ε., Χρυσάφιδης Κ. (2008). Οδηγός Ολοήμερου Νηπιαγωγείου, ΥΠΕΠΘ, Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Προγραμμάτων ΚΠΣ, Αθήνα: Πατάκης.
- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., Dauber, S. L., & Kabanni, N. (2004). Dropout in relation to grade retention: An accounting from the beginning school study. In H. J. Walberg, A. J. Reynolds, M. C. Wang, & J. B. Manning (Eds.), *Can unlike students learn together?* (pp. 5–34). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Algozzine, B., & Anderson, K. M. (2007). Tips for teaching: Differentiating instruction to include all students. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 51(3), 49-54.
- Altrichter, H., Posch, P., & Somekh, B. (2001). Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους. *Αθήνα: Μεταίχμιο*.
- Alvidrez, J., & Weinstein, R. S. (1999). Early teacher perceptions and later student academic achievement. *Journal of educational psychology*, 91(4), 731.
- Andrew, M. (2014). The scarring effects of primary-grade retention? A study of cumulative advantage in the educational career. *Social Forces*, 93(2), 653-685.

Αργυρού, Α. (2019). *Η επαναφοίτηση στις ειδικές και ενταξιακές δομές προσχολικής εκπαίδευσης: διερεύνηση των λόγων και των κριτηρίων της λήψης των αποφάσεων επαναφοίτησης*. Δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα, Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 15/3/2020 από: <https://pmseidikiagogi.ecd.uoa.gr/erevna/diplomatikes-ergasies>

Armstrong, F., Armstrong, D., & Barton, L. (Eds) (2000). *Inclusive education-Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. London: David Fulton.

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European journal of special needs education, 17*(2), 129-147.

Bali, V. A., Anagnostopoulos, D., & Roberts, R. (2005). Toward a political explanation of grade retention. *Educational Evaluation and Policy Analysis, 27*(2), 133-155.

Βαλιαντή, Σ., & Ιωαννίδου-Κουτσελίνη, Μ. (2008). Εφαρμογή της διαφοροποίησης της διδασκαλίας στις τάξεις μικτής ικανότητας: Προϋποθέσεις και θέματα προς συζήτηση. *Παγκύπριο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας, Κύπρου*.

Ballard, K. (1997). Inclusion Paradigms, Power and Participation. In C. Clark, A. Dyson & A. Millward (Eds), *Towards Inclusive Schools?* (pp. 1-15). London: David Fulton Publishers.

Barnett, K. P., Clarizio, H. F., & Payette, K. A. (1996). Grade retention among students with learning disabilities. *Psychology in the Schools, 33* (4), 285-293.

Barnett, W. S., Epstein, D. J., Carolan, M. E., Fitzgerald, J., Ackerman, D. J., & Friedman, A. H. (2010). *The State of Preschool 2010: State Preschool Yearbook*. National Institute for Early Education Research. Rutgers The State University of New Jersey, 73 Easton Avenue, New Brunswick, NJ 08901.

- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας. Οδηγός για φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Bender, W. N. (2008). *Differentiating instruction for students with learning disabilities: Best teaching practices for general and special educators*. USA: Corwin Press.
- Bettencourt, A. F., Gross, D., Ho, G., & Perrin, N. (2018). The costly consequences of not being socially and behaviorally ready to learn by kindergarten in Baltimore city. *Journal of Urban Health, 95*(1), 36-50.
- Βλασσοπούλου, Μ., & Ρότσικα, Β. (2007). Επαναπροσδιορίζοντας τη σχολική ετοιμότητα. Στο Μ., Βλασσοπούλου & Α., Γιαννετοπούλου & Μ., Διαμαντή & Λ., Κιρπότην & Ε., Λεβαντή & Ε., Λευθέρη & Γ., Σακελλαρίου (επιμ.). *Γλωσσικές Δυσκολίες και Γραπτός Λόγος στο πλαίσιο της σχολικής Μάθησης*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Βλαχόπουλος, Λ. (2015). *Οδηγός εξατομικευμένου προγράμματος οικογενειακής υποστήριξης. Οδηγός ΕΕΠ & συμμετοχή/συνεργασία του οικογενειακού περιβάλλοντος*. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ανακτήθηκε στις 30/6/2020 από: prosvasimo.iep.edu.gr
- Bondie, R. S., Dahnke, C., & Zusho, A. (2019). How does changing “one-size-fits-all” to differentiated instruction affect teaching?. *Review of Research in Education, 43*(1), 336-362.
- Bowman, L. J. (2005). Grade retention: Is it a help or hindrance to student academic success?. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 49*(3), 42-46.
- Broderick, A., Mehta-Parekh, H., & Reid, D. K. (2005). Differentiating instruction for disabled students in inclusive classrooms. *Theory into practice, 44*(3), 194-202.
- Burkam, D. T., LoGerfo, L., Ready, D., & Lee, V. E. (2007). The differential effects of repeating kindergarten. *Journal of Education for Students Placed at Risk, 12*(2), 103-136.

- Cadigan, D., Entwisle, D. R., Alexander, K. L., & Pallas, A. M. (1988). First-grade retention among low achieving students: A search for significant predictors. *Merrill-Palmer Quarterly (1982)*, 71-88.
- Case, S. (2000). Refocusing on the parent: What are the social issues of concern for parents of disabled children?. *Disability & Society*, 15(2), 271-292.
- Causton, J., & Tracy-Bronson, C. P. (2015). *The educator's handbook for inclusive school practices*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company.
- Christenson, S., & Sheridan, S. M. (2001). *Schools and families: Creating essential connections for learning*. New York: Guilford Press.
- Cohen, L., Manion L., Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Corman, H. (2003). The effects of state policies, individual characteristics, family characteristics, and neighbourhood characteristics on grade repetition in the United States. *Economics of Education Review*, 22(4), 409-420.
- Dale N. (2008). *Τρόποι Συνεργασίας με Οικογένειες Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες*. Αθήνα: Έλλην.
- De Boer, A., Pijl, S. J., & Minnaert, A. (2011). Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: A review of the literature. *International journal of inclusive education*, 15(3), 331-353.
- Dhuey, E., Figlio, D., Karbownik, K., Roth, J. (2019), Age Start School and Cognitive Development. *Journal of Policy Analysis and Management*, 38 (3), 538-578.
- Dietz, M. J., & Whaley, J. (Eds.). (2004). *School, family, and community: Techniques and models for successful collaboration*. New York: Jones & Bartlett Learning.
- Dong, Y. (2010). Kept back to get ahead? Kindergarten retention and academic performance. *European Economic Review*, 54(2), 219-236.

- Dowling, E., & Osborne, E. (Eds.). (2020). *The Family and the School: A Joint Systems Approach to Problems with Children*. London: Routledge.
- Duncan, G. J., Dowsett, C. J., Claessens, A., Magnuson, K., Huston, A. C., Klebanov, P., et al. (2007). School readiness and later achievement. *Developmental psychology*, 43(6), 1428-1446.
- Dunlop, A. W. (2003). Bridging children's early education transitions through parental agency and inclusion. *Education in the North*, 11, 55-65.
- Dyson, A. (1990). Special educational needs and the concept of change. *Oxford Review of Education*, 16(1), 55-66.
- Δημητροπούλου, Π. (2013). Σχολική τάξη και διαφοροποιημένη διδασκαλία: προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού περιβάλλοντος μάθησης. Στο Σ. Παντελιάδου, Δ. Φιλιππάτου (επιμ.) *Διαφοροποιημένη διδασκαλία : Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές πρακτικές*, Συλλογικό έργο. Αθήνα : Πεδίο.
- Δράκος, Γ., (1999). *Σύγχρονα Θέματα της Ειδικής Παιδαγωγικής. Προβληματισμοί, αναζητήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ατραπός.
- Δράκος, Γ., & Μπίνιας, Ν. (2004). *Ψυχοκινητική Αγωγή*. Αθήνα: Πατάκης.
- Δροσινού, Μ., Μαρκάκης, Ε., Μιχαηλίδου, Μ., Τσαγκαράκη, Ι., Τσιάμαλος, Β., & Χρηστάκης, Κ. (2009). Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας. Βιβλίο για τον εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης. *Βιβλίο για τον Εκπαιδευτικό Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης*.(Μ. Δροσινού, Επιμ.) Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Eide, E. R., & Showalter, M. H. (2001). The effect of grade retention on educational and labor market outcomes. *Economics of Education Review*, 20, 563–576.
- Elder, J. H., Kreider, C. M., Brasher, S. N., & Ansell, M. (2017). Clinical impact of early diagnosis of autism on the prognosis and parent–child relationships. *Psychology research and behavior management*.

- Elder, T. E., & Lubotsky, D. H. (2009). Kindergarten entrance age and children's achievement impacts of state policies, family background, and peers. *Journal of human Resources*, 44(3), 641-683.
- Epstein, J. L. (2018). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. London: Routledge.
- Epstein, J. L., Sanders, M. G., Sheldon, S. B., Simon, B. S., Salinas, K. C., Jansorn, N. ., ... & Hutchins, D. J. (2018). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. Corwin Press.
- Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής (2011). *Βασικές Αρχές για την Προώθηση Ποιοτικής Ενταξιακής Εκπαίδευσης. Προτάσεις για πρακτική*. DG Education and Culture (Γενική Διεύθυνση για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ανακτήθηκε στις 30/6/2020 από: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/keyprinciples-rec-EL.pdf>
- Florian, L., Black-Hawkins, K., & Rouse, M. (2016). *Achievement and inclusion in schools*. London: Routledge.
- Ζάχαρης, Δ. (1999). Σχέση μεταξύ της ιχνογράφησης άντρα και της σχολικής ικανότητας ή ωριμότητας του παιδιού. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 28, 57-81.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). *Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις. Τόμος Α: Θεωρία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ζώνιου- Σιδέρη, Α. & Ντεροπούλου- Ντέρου, Ε. (2012). Εισαγωγή: Αναζητώντας την εκπαιδευτική πολιτική της ένταξης. Στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη, Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου, Α. Βλάχου- Μπαλαφούτη (επιμ.) *Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική: κριτική προσέγγιση της ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πεδίο.
- Greswell, J. (2016), *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*. (Επιμ. Χ. Τσορμπατζούδη). Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων.

- Heacox, D. (2012). *Differentiating instruction in the regular classroom: How to reach and teach all learners (Updated anniversary edition)*. USA: Free Spirit Publishing.
- High, P. C. (2008). School readiness. *Pediatrics*, 121(4), 1008-1015.
- Hinnant, J. B., O'Brien, M., & Ghazarian, S. R. (2009). The longitudinal relations of teacher expectations to achievement in the early school years. *Journal of educational psychology*, 101(3), 662-670.
- Hoge, R. D., & Coladarci, T. (1989). Teacher-based judgments of academic achievement: A review of literature. *Review of educational research*, 59(3), 297-313.
- Holmes, C. T. (1989). Grade level retention effects: A meta-analysis of research studies. *Flunking grades: Research and policies on retention*, 16, 33.
- Hong, G. L., & Raudenbush, S. W. (2005). Effects of kindergarten retention policy on children's cognitive growth in reading and mathematics. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 27, 205–224. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3699569>.
- Hunt, P. F. (2011). Salamanca Statement and IDEA 2004: possibilities of practice for inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 15(4), 461-476.
- Ihmeideh, F., AlFlasi, M., Al-Maadadi, F., Coughlin, C., & Al-Thani, T. (2020). Perspectives of family–school relationships in Qatar based on Epstein's model of six types of parent involvement. *Early Years*, 40(2), 188-204.
- Ίσαρη, Φ., Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826>
- Jimerson, S. R. (2001a). Meta-analysis of grade retention research: Implications for practice in the 21st century. *School psychology review*, 30(3), 420-437.
- Jimerson, S. R. (2001b). A synthesis of grade retention research: Looking backward and moving forward. *The California School Psychologist*, 6, 47–59.

- Jimerson, S. (2004). Is grade retention educational malpractice? Empirical evidence from meta-analyses examining the efficacy of grade retention. In H.J. Walberg, A. J. Reynolds, M. C. Wang, & J. B. Manning (Eds.), *Can unlike students learn together?* (pp. 71–96). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Jimerson, S. R., & Ferguson, P. (2007). A longitudinal study of grade retention: Academic and behavioral outcomes of retained students through adolescence. *School Psychology Quarterly, 22*, 314–339.
- Jimerson, S. R., & Schuder, M. R. (1996). Is grade retention an appropriate academic intervention? Longitudinal data provide further insights. In *Head Start's Third National Research Conference, Washington, DC*.
- Jimerson, S. R., Anderson, G. E., & Whipple, A. D. (2002). Winning the battle and losing the war: Examining the relation between grade retention and dropping out of high school. *Psychology in Schools, 39*, 441–457.
- Jimerson, S. R., Haddock, A., & Brown, J. A. (2012). Beyond grade retention and social promotion: Toward supporting students with learning and behavioral disabilities. *Classroom Behavior, Contexts, and Interventions, 25*, 167-190.
- Jones, S., Clarke, L. W., & Enriquez, G. (2019). *The Reading Turn-Around: A Five-Part Framework for Differentiated Instruction (Grades 2-5)*. Columbia University: Teachers College Press.
- Jussim, L. (1989). Teacher expectations: Self-fulfilling prophecies, perceptual biases, and accuracy. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(3), 469-480.
- Jussim, L., & Eccles, J. S. (1992). Teacher expectations: II. Construction and reflection of student achievement. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(6), 947-961.
- Jussim, L., & Harber, K. D. (2005). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies: Knowns and unknowns, resolved and unresolved controversies. *Personality and Social Psychology Review, 9*(2), 131-155.

- Κακανά, Δ.-Μ. & Σιμούλη Γ. (επιμ.). (2008) *Η προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Πρακτικές*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Καπέλου, Κ. (2010). Το σύγχρονο νηπιαγωγείο και η επαναφοίτηση: λόγοι και αντίλογοι. *"e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας"*. 5(3): 11-14.
- Καραμπατζάκη, Ζ. (2010). *Τεστ Ανίχνευσης Αναπτυξιακής Διαταραχής Ψυχοκινητικού Συντονισμού Παιδιών 4-8 ετών*. Αθήνα: Πάραλος.
- Καραμπάτσος, Α. (2000). *Παράγοντες και εκτιμήσεις σχολικής ετοιμότητας*. Αθήνα: Ατραπός.
- Kennedy, L. M. (2004). Good for Nothing: In-Grade Retention. *Intercultural Development Research Association*.
- Khalifa, B. M. S., Khalil, M. F., & AlKhamra, H. A. (2017). Collaboration with Families of Children with Disabilities in Qatar: A Parent's Perspective.
- Κώτη, Κ., & Γουργιώτου, Ε. (2016). Οι επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος, της γειτονιάς, των παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων στη σχολική ετοιμότητα των παιδιών. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 15, 22-36.
- Lamberty, G., & Crnic, K. (1994). School readiness conference: Recommendations. *Early Education and Development*, 5(2), 165-176.
- Landa R.J. (2018). Efficacy of early interventions for infants and young children with risk for autism spectrum disorders. *International Review of Psychiatry*.
- Leicester, M (1999). *Disability Voice – Towards an Enabling Education*. London: Jessica Kingsley.
- Magnuson, K. A., Meyers, M. K., Ruhm, C. J., & Waldfogel, J. (2004). Inequality in preschool education and school readiness. *American educational research journal*, 41(1), 115-157.

- Malaguzzi, L. (2006). Ιστορία, ιδεολογία και βασική φιλοσοφία. Στο: Ε. Κουτσουβάνου (επιμ.), *REGGIO EMILIA: Οι χίλιες γλώσσες των παιδιών Προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα : Πατάκης.
- Mann, T. D., Hund, A. M., Hesson-McInnis, M. S., & Roman, Z. J. (2017). Pathways to school readiness: Executive functioning predicts academic and social–emotional aspects of school readiness. *Mind, Brain, and Education*, 11(1), 21-31.
- Mantzicopoulos, P., & Morrison, D. (1992). Kindergarten retention: Academic and behavioral outcomes through the end of second grade. *American Educational Research Journal*, 29(1), 182-198.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2017). *The inclusive classroom: Strategies for effective differentiated instruction*. Pearson
- Ματσαγγούρας, Η. (2007). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη. Από την Πληροφόρηση στην Κριτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσόπουλος, Α. (2005). *Σχολική ψυχολογία, μια νέα επιστήμη*. Αθηνά : Ιδιωτική Έκδοση.
- Mattison, A, Raffaele Mendez, LM, Dedrick, R, Dickinson, S, Wingate, E, Hanks, C. Early elementary teacher ratings of behavior as predictors of grade retention: Race, gender, and socioeconomic status as potential moderators. *Psychology in the Schools*. 55, 1171– 1187.
- May, D. C., & Kundert, D. K. (1997). School readiness practices and children at-risk: Examining the issues. *Psychology in the Schools*, 34(2), 73-84.
- Meisels, S. J. (1998). Assessing readiness. Ανακτήθηκε στις 24/06/2020 από <http://www.ciera.org/library/reports/inquiry-3/3-002/3-002.pdf>
- Mitsi, P., & Papaspyrou, G. (2017). Implementation of? Activity Theory? in the framework of Differentiated Teaching: A Case Study. *International Journal of Teaching and Education*, 5(2), 57-73.

- Moberg, S., & Savolainen, H. (2003). Struggling for inclusive education in the North and the South: Educators' perceptions on inclusive education in Finland and Zambia. *International Journal of Rehabilitation Research*, 26(1), 21-31.
- Moberg, S., Muta, E., Korenaga, K., Kuorelahti, M., & Savolainen, H. (2020). Struggling for inclusive education in Japan and Finland: teachers' attitudes towards inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 35(1), 100-114.
- Morse, S.B., Zheng, H., Tang, Y., Roth, J. (2009). Early school-age outcomes of preterm infants. *Pediatrics*, 123 (4), 622-629.
- Μπατσούτα, Μ., Παπαγιαννίδου, Χ., Καρούμπα, Π., Σκούρτου, Ε., (2009). Μετάβαση ή Επαναφοίτηση στο Νηπιαγωγείο; Στα πρακτικά του Συνεδρίου *Μετάβαση και συνέχεια στην εκπαίδευση: Αναζητώντας το πλαίσιο για τη συνεργασία παιδιών, νέων, οικογένειας, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και κοινωνικών υπηρεσιών, 15 έως 18 Οκτωβρίου 2009*, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Μπατσούτα, Μ., (2011). *Μετάβαση στο δημοτικό σχολείο νηπίων με μεταναστευτικό υπόβαθρο*. Αθήνα: Έναστρον.
- No Child Left Behind Act of 2001. (2002). No Child Left Behind Act of 2001. (115 Stat. 1425).
- Νόμος 2327, (1995). *Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, ρύθμιση θεμάτων έρευνας παιδείας και μετεκπαίδευσης εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 156/Α/31-7-1995.
- Νόμος 3699, (2008). *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Φ.Ε.Κ. 199/Α/02-10-2008.
- Νόμος 4521, (2018). *Ίδρυση Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 38/Α/02.03.2018.

- Νόμος 4610, (2019). *Συνέργειες Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, πειραματικά σχολεία, Γενικά Αρχεία του Κράτους και λοιπές διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 70/Α/7-5-2019.
- Ξανθάκου, Γ., Καϊλα, Μ. (2002). *Το Δημιουργικής Επίλυσης Πρόβλημα*. Αθήνα: Ατραπός
- O'callaghan, J. B. (1993). *School-Based Collaboration with Families: Constructing Family-School-Agency Partnerships That Work. Social and Behavioral Science Series*. Jossey-Bass, Inc., Publishers, 350 Sansome Street, San Francisco, CA 94104-1310.
- Overton, S. (2016). *Collaborating with families: A case study approach*. USA: Waveland Press.
- Owings, W.A., & Magliaro, S.(1998). Grade retention: A history of failure. *Educational Leadership*, 56, 86–88.
- Πανταζής, Σ. (2015). Η κατάργηση της υποχρεωτικής εγγραφής των παιδιών ηλικίας 5 1/2 χρονών: απαραίτητες αλλαγές στο δημοτικό σχολείο: Η συμβολή του νηπιαγωγείου προς την κατεύθυνση αυτή. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 1, 121-148.
- Παντελιάδου, Σ. (2008). Διαφοροποιημένη Διδασκαλία. Στο Σ. Παντελιάδου & Φ. Αντωνίου (Επιμ.). *Διδακτικές Προσεγγίσεις και Πρακτικές για Μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες*. Βόλος: Γράφημα.
- Παντελιάδου, Σ., & Μπότσας, Γ. (Επιμ.). (2007). *Μαθησιακές Δυσκολίες. Βασικές έννοιες και χαρακτηριστικά*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής.
- Peterson, S. E., DeGracie, J. S., & Ayabe, C. R. (1987). A longitudinal study of the effects of retention/promotion on academic achievement. *American Educational Research Journal*, 24(1), 107-118.
- Petriwskyj, A., Thorpe, K., & Tayler, C. (2005). Trends in construction of transition to school in three western regions, 1990–2004. *International Journal of Early Years Education*, 13(1), 55-69.

- Προεδρικό Διάταγμα 200. (1998). *Οργάνωση και λειτουργιά δημοτικών σχολείων*. (ΠΔ 200/1998 - ΦΕΚ 161/1998).
- Προεδρικό Διάταγμα 79. (2017). *Οργάνωση και λειτουργιά νηπιαγωγείων και δημοτικών σχολείων*. (ΠΔ 79/2017 - ΦΕΚ 109/1-8-2017)
- Raffaele Mendez, L. M., Kim, E. S. & Woods, B. (2015). Altering School Progression Through Delayed Entry or Kindergarten Retention: Propensity Score Analysis of Long-Term Outcomes. *The Journal of Educational Research* , 108 (3), 186-203.
- Richardson, V., (1997). Constructivist teaching and teacher education Theory and practice. In Richardson, V. (Ed.), *Constructivist Teacher Education: Building New Understandings* (pp.3-14). Washington, DC: Falmer Press.
- Rimm-Kaufman, S. E., & Pianta, R. C. (2000). An ecological perspective on the transition to kindergarten: A theoretical framework to guide empirical research. *Journal of Applied developmental psychology*, 21(5), 491-511.
- Reynolds, A. J. (1992). Grade retention and school adjustment: An explanatory analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 14(2), 101-121.
- Scott-Little, C. Kagan, S. L. & Frelow, V. (2006). Conceptualization of readiness and the content of early learning standards: The intersection of policy and research? *Early Childhood Research Quarterly*, 21(2), 153-173.
- Scott-Little, C., & Maxwell, K. (2000). *Strategies for defining, measuring and promoting success for all children*. Greensboro, NC: The Regional Educational Laboratory at SERVE.
- Sheldon, S. B., & Turner-Vorbeck, T. A. (Eds.). (2019). *The Wiley handbook of family, school, and community relationships in education*. USA: John Wiley & Sons.
- Shepard, L. A., & Smith, M. L. (1988). Effects of kindergarten retention at the end of first grade. *Psychology in the Schools*, 24, 346–357.

- Shepard, L. A., & Smith, M. L. (1990). Synthesis of research on grade retention. *Educational Leadership*, 47(8), 84-88.
- Shepherd, K. G., & Djenné-amal, N. M. (2016). *The Art of Collaboration: Lessons from Families of Children with Disabilities*. USA: Springer.
- Silberglitt, B., Jimerson, S. R., Burns, M. K., & Appleton, J. J. (2006). Does the timing of grade retention make a difference? Examining the effects of early versus later retention. *School Psychology Review*, 35(1), 134-141.
- Slee, R. (1997). Imported or important theory? Sociological interrogations of disablement and special education. *British Journal of Sociology of Education*, 18, 407-419.
- Slee, R. (2004). Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη Νέα Εποχή. Στο: Α. Ζώνιου – Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (Επιμ.), Εκπαίδευση και Τύφλωση, Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές (σελ. 31– 42). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Snow, K. L. (2006). Measuring school readiness: Conceptual and practical considerations. *Early education and development*, 17(1), 7-41.
- Συμεωνίδου, Σ., & Φτιάκα, Ε. (2012). Εκπαίδευση για την ένταξη: από την έρευνα στην πράξη.
- Temple, J.A., Reynolds, A.J., Arteaga, I. (2010). Low birth weight, preschool education, and school remediation. *Education and Urban Society*, 42 (6), 705-729.
- Τοκμακίδου, Ε., (2005). Σύγχρονες Προσεγγίσεις στο ζήτημα της Μετάβασης του παιδιού από το Νηπιαγωγείο στο Δημοτικό σχολείο. Τ.Ε.ΠΑ.Ε, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τολόγλου, Μ. Μ. (2020). Συνεργατικές πρακτικές εκπαιδευτικών, ειδικών επαγγελματιών και γονέων στο πλαίσιο της γενικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: ο ρόλος της συνεργασίας στην ενταξιακή εκπαίδευση. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 1108-1118.

- Tomchin, E., Impara, J. (1992). Unraveling Teachers' Beliefs About Grade Retention. *American Educational Research Journal*, 29 (1), 199-223 .
- Tomlinson, C.A. (1995). *How to differentiate instruction in mixed – ability classrooms*. USA: A & CD.
- Tomlinson, C. A. (1999). Mapping a route toward differentiated instruction. *Educational leadership*, 57, 12-17.
- Tomlinson, C. A. (2001). Differentiated instruction in the regular classroom: What does it mean? How does it look? *Understanding Our Gifted*, 14(1), 3–6.
- Verachtert, P., De Fraine, B., Onghena, P., & Ghesquière, P. (2010). Season of birth and school success in the early years of primary education. *Oxford Review of Education*, 36(3), 285-306.
- Vlachou, A. (2006). Role of special/support teachers in Greek primary schools: a counterproductive effect of “inclusion” practices. *International Journal of Inclusive Education*, 10 (1), 39-58.
- Vogler, P., Crivello, G., & Woodhead M., (2008). *Early childhood transitions research: A review of concepts, theory and practice*. UK: Bernard Van Leer.
- Walpole, S., & McKenna, M. C. (2017). *How to plan differentiated reading instruction: Resources for grades K-3*. NY: Guilford Publications.
- Warren, J. R., & Saliba, J. (2012). First-through eighth-grade retention rates for all 50 states: A new method and initial results. *Educational Researcher*, 41(8), 320-329.
- Winsler, A., Hutchison, L. A., De Feyter, J. J., Manfra, L., Bleiker, C., Hartman, S. C., & Levitt, J. (2012). Child, family, and childcare predictors of delayed school entry and kindergarten retention among linguistically and ethnically diverse children. *Developmental Psychology*, 48(5), 1299.
- Wong, E., Steele, E., Johnson, S., Proimos, J., Batterham, A., Nolan, T., & Waters, E. (2016). Socioeconomic and health factors associated with kindergarten

retention in Australian children. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 52(3), 296-302.

Wormeli, R. (2018). *Fair isn't always equal: Assessing & grading in the differentiated classroom*. Stenhouse Publishers.

Wu, W., West, S. G., & Hughes, J. N. (2008). Short-term effects of grade retention on the growth rate of Woodcock-Johnson III broad math and reading scores. *Journal of School Psychology*, 46, 85–105.

Φλουρής, Γ., & Ιβριντέλη, Μ. (2017). Οι πολλαπλοί τύποι νοημοσύνης και τα αναλυτικά προγράμματα των Κοινωνικών Σπουδών της Ελλάδας και της Αγγλίας: Η περίπτωση των περιόδων 1982-2005 και 1990-2005 αντίστοιχα. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 14(54).